

Андрій Шуліка, к. політ. н.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ «BUEN VIVIR» ЯК ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ

Andrii Shulika, PhD in Political science

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

CONCEPTUAL BASES OF «BUEN VIVIR» FORMATION AS THE FOUNDATION OF STATE POLICY IN LATIN AMERICA

Political development in the modern world is at the stage of a new scientific understanding: many countries of the world are looking for new forms of political, social, cultural, and economic development. Latin American states have been criticizing the Western form of modernization and political development since the mid-twentieth century. The concept of «Buen Vivir» was formed in Latin America. In these states, «Buen Vivir» has become a part of the state policy on the formation of a new concept of political development. «Buen Vivir» is based on the dependency theory, the concept of Indigenismo, the Latin American form of socialism and the theory of decolonization. This concept implies a balance between traditional forms of indigenous people's life and modern forms of public policy implementation, in particular, participatory democracy and collective political decision-making.

Keywords: Buen Vivir, Sumac Kawsay, political development, dependency theory, Indigenismo, socialism, decolonization.

Латинська Америка є одним з тих регіонів, де з'явилися активна критика глобалізму, культурних, політичних і економічних ідеалів розвитку країн Західної Європи і США.

Концепція «Buen Vivir» (по-іспанськи дослівно «Хороше життя») виникла як відповідь на традиційні стратегії розвитку та їх негативні екологічні, соціальні, політичні та економічні наслідки. «Buen Vivir» це альтернативна концепція розвитку, яка фокусується на досягненні «хорошого життя» в широкому сенсі, досяжного тільки в співтоваристві; суспільстві, яке живе в гармонії з різними соціальними групами і природою¹.

Ця модель аналогічна моделі Валового національного щастя (ВНС), розробленої в Бутані в якості офіційної політики і заснованої на чотирьох основних принципах: стійкий соціально-економічний розвиток (економічна самостійність); збереження і заохочення культурної спадщини; збереження, за умови ефективної взаємодії, навколишнього середовища; і належний рівень державного управління.

Вплив на формування концепцій альтернативного політичного розвитку має поява в кінці ХХ століття різних критичних оцінок політичного розвитку країн Латинської Америки, які були пов'язані з претензіями в економічному, соціальному розвитку та претензії з приводу недостатнього рівня захисту навколишнього середовища². Латинська Америка зіграла важливу роль в створенні альтернативних форм традиційного розвитку, таких як структуралізм або різні акценти на теорії залежності.

¹ Vanhulst, J. (2015). El laberinto de los discursos del Buen vivir: entre Sumak Kawsay y Socialismo del siglo XXI. *Polis Revista Latinoamericana*, 40. <<https://journals.openedition.org/polis/10727>>.

² Caria, S., Domínguez, R. (2015). Ecuador's Buen vivir. A New Ideology for Development. *Latin American Perspectives*, 43, 1, 18-33.

Основа сучасного розвитку альтернативного розвитку в країнах Латинської Америки становить «так званий соціалізм ХХІ століття, новий політичний порядок, який повинен модернізувати капіталізм і будувати нові форми суспільного (корпоративної) життя»¹.

В останні роки були активізовані дискусії з приводу формування концептуальної основи, інститутів, законодавчої та політичної практики в сфері національної політики розвитку. Таким чином, відбуваються два паралельні процеси, по-перше, критика західної форми політичного і економічного розвитку, по-друге, пошук альтернативних форм формування державної політики. З цієї точки зору можна розглядати і концепцію «Buen Vivir».

Ще в межах теорії залежності в середині ХХ століття при розгляді політичного розвитку визнавалось, що у кожній державі повинні існувати чітко визначені національні економічні і політичні інтереси. При цьому національні інтереси згідно теорії залежності можуть бути реалізовані «лише шляхом задоволення потреб бідних верств населення в рамках суспільства, а не шляхом задоволення корпоративних чи урядових потреб»². Виходячи з теорії необхідності забезпечення власних національних інтересів, залежні держави повинні прагнути проводити політику самозабезпечення. Але при цьому досить часто домінування підходів теорії залежності в офіційній політиці розвитку держави може підміняти собою розвиток авторитарних режимів.

Критика розвитку стала підходити трохи з іншого боку, ніж, наприклад, теорія залежності. Нові моделі державної політики ґрунтуються вже не на концентруванні на проблемах, які пов'язуються з впливом більш розвинених держав або проблемами інституалізації демократичних політичних інститутів. Концентрація йде на проблемі формування власної національної політики, необхідності закладення концептуальних основ, в тому числі ідеологічних чи культурних, в основі яких лежить практика традиційного розвитку країн Латинської Америки. «Buen Vivir» не повинна брати на себе роль глобального тренду розвитку, як це сталося з концепцією модернізації в середині ХХ століття»³. Таким чином, «Buen Vivir» не претендує на формування універсальної концепції, яка буде формувати напрямки світового розвитку. Навпаки, концепція «Buen Vivir» протистоїть універсальності модернізації та світового розвитку, особливо в лінійному підході до економічного зростання.

Це викликано тим, що сама концепція ґрунтується на громадських установках в традиційних суспільствах корінних народів Латинської Америки. В Еквадорі концепція «Buen Vivir» тісно пов'язана з традиційними поняттями «Сумак Кавсай» у корінного народу Кечуа, які ґрунтуються на певних громадських (внутрішньоплемінних) зв'язках і зв'язками суспільства (племіні) з природою. У Болівії ця концепція зустрічається не тільки в традиціях народу Кечуа, але і з традиціями Сума Каманьї у народності Аймара, яка передбачає певну передачу громадських установок з покоління в покоління. Досить показовим фактом є те, що нинішній президент Болівії Ево Моралес є представником саме народності Аймара. Альберта Акоста зазначає, що «аналогічні поняття існують і в інших корінних народів, таких, як Мапуче (проживають на території Аргентини і Чилі), Гуарані (Болівія і Парагвай), Куна (Панама і Колумбія), Шуара (басейн річки Амазонка), а також в традиціях Майя (Гватемала), корінні народи штату Чьяпас (Мексика) і інших»⁴.

Таким чином важливою частиною концепції «Buen Vivir» є спадкоємність традицій, завдяки якій встановлюється тісний зв'язок між традиціями і сучасністю. Так, концепція «Buen Vivir» в Еквадорі зуміла включити в національне будівництво «культурні риси тисячолітніх традицій корінних народів, але оновлені по відношенню до сучасного контексту, який вимагає балансу в цінностях і відносинах між природою, культурою та духовністю»⁵.

¹ Acosta, A. (2015). El Buen Vivir como alternativa al desarrollo. *Algunas reflexiones económicas y no tan económicas. Política y Sociedad*, Vol. 52, 2, 300.

² Ferraro, V. (2008). Dependency Theory: An Introduction. *The Development Economics Reader*. ed. Giorgio Secondi. London: Routledge. 62.

³ Acosta, A. (2015). El Buen Vivir como alternativa al desarrollo. *Algunas reflexiones económicas y no tan económicas. Política y Sociedad*, 52, 2, 300.

⁴ Acosta, A. (2015). El Buen Vivir como alternativa al desarrollo. *Algunas reflexiones económicas y no tan económicas. Política y Sociedad*, 52, 2, 301.

⁵ Aguiar, E.P. (2016). Conceptualizando el Buen Vivir: entre la felicidad y la crítica. *YACHANA Revista Científica*, 5, 1, 58. <<http://revistas.ulvr.edu.ec/index.php/yachana/article/view/281/185>>.

У сучасній Латинській Америці концепція «Buen Vivir» виступає в якості однієї з цілей в сфері розвитку. Вона стає інституціоналізованою, а плани розвитку і соціальна політика спрямовані на надання допомоги окремим особам і громадам в реалізації їх потенціалу для хорошого життя, реалізації можливостей «Buen Vivir». Однак «цілісності «Buen Vivir» як ефективної стратегії розвитку загрожує відсутність всеосяжного розуміння того, що фактично є ціллю цієї концепції в практичному сенсі, а також того, які політичні механізми необхідні для її повної реалізації»¹.

У Латинській Америці особлива увага надається забезпеченню незалежності держави в процесі розвитку. Але на практиці при використанні концепції «Buen Vivir» в державній політиці зберігається продовження орієнтованої на експорт стратегії економічного зростання; державна власність на доходи від природних ресурсів; вводиться податкова реформа, спрямована на збільшення державних витрат на надання соціальної допомоги та перерозподіл доходів через соціальну політику і системи соціального захисту для бідних².

Найбільш активно концепція «Buen Vivir» використовується у державній політиці в Еквадорі і Болівії. У цих державах досвід реалізації «Buen Vivir» є прикладом інкорпорації і включення основних положень традиційних цінностей і потреб в сфері добробуту, які формулюються корінним населенням, в державну політику. Це сприяє встановленню ефективної двостороннього політичного взаємозв'язку між різноманітними підходами до політичного і економічного розвитку.

Тара Руттенберг зазначає, що «в першому національному плані розвитку Болівії (2006-2011 рр.) «Buen Vivir» визначається як всеохоплюючий доступ до матеріальних благ і користування ними; суб'єктивну, інтелектуальну, духовну та емоційну реалізацію самотності; гармонію з природою, життя в гармонії з навколишньою природою; а також спільність і співіснування в суспільстві»³.

Нові напрямки розвитку державної політики знайшли своє вираження в урядових програмах і в законодавчому закріпленні. Так концепція «Buen Vivir» була окремо прописана в Конституції Еквадору 2008 року і Конституції Болівії 2009 року.

При цьому необхідно відзначити, що в законодавчих актах обох країн присутні деякі відмінності в трактуванні даної концепції. У Болівії вона представлений на іспанською мовою як «Vivir Bien» і включена в розділ, присвячений етичним і моральним принципам, які описують цінності, цілі і завдання держави. Ця концепція виступає як об'єднання різних національних традицій народів, які населяють Болівію. «Ідеї «Buen Vivir» виходять з різних культур, але всі вони представлені разом на одному рівні, без ієрархій»⁴. Таким чином, «Buen Vivir» є однією зі складових основних принципів розвитку суспільства в Болівії і пов'язана з іншими громадянськими законодавчими принципами правової держави як, наприклад, єдність, рівність, гідність, свобода, солідарність, взаємність, соціальна і гендерна рівність, соціальна справедливість, підзвітність державних органів та інше.

В Конституції Еквадору концептуальні рамки є дещо іншими. Хоча «Buen Vivir» і згадується як концепція корінних народів, але описується як «комплекс прав, до числа яких відносяться права на охорону здоров'я, житло, освіту, харчування, навколишнє середовище та ін.»⁵. Таким чином, «Buen Vivir» розглядається не як етичний принцип для держави, як в Болівії, а являє собою складний комплекс з різноманітних прав, більшість з яких зустрічається в традиції законотворчості в Європі, хоча і вписується в дещо інші концептуальні рамки.

¹ Ruttenberg, T. (2013). Wellbeing Economics and Buen Vivir: Development Alternatives for Inclusive Human Security. *PRAXIS The Fletcher Journal of Human Security*. Vol. XXVIII, 72. <http://fletcher.tufts.edu/Praxis/~media/Fletcher/Microsites/praxis/xxviii/article4_Ruttenberg_BuenVivir.pdf>

² Ruttenberg, T. (2013). Wellbeing Economics and Buen Vivir: Development Alternatives for Inclusive Human Security. *PRAXIS The Fletcher Journal of Human Security*. Vol. XXVIII, 71. <http://fletcher.tufts.edu/Praxis/~media/Fletcher/Microsites/praxis/xxviii/article4_Ruttenberg_BuenVivir.pdf>

³ Ruttenberg, T. (2013). Wellbeing Economics and Buen Vivir: Development Alternatives for Inclusive Human Security. *PRAXIS The Fletcher Journal of Human Security*. Vol. XXVIII, 69. <http://fletcher.tufts.edu/Praxis/~media/Fletcher/Microsites/praxis/xxviii/article4_Ruttenberg_BuenVivir.pdf>

⁴ Gudynas, E. (2011). Buen Vivir: Today's tomorrow. *Springer*, 54, 4, 444. <<https://rd.springer.com/article/10.1057/dev.2011.86>>.

⁵ Gudynas, E. (2011). Buen Vivir: Today's tomorrow. *Springer*, 54, 4, 444. <<https://rd.springer.com/article/10.1057/dev.2011.86>>

Основною концепції «Buen Vivir» є форма національного розвитку, важливою частиною якої є розвиток ендогенних виробничих сил, включаючи людські можливості і місцеві виробничі ресурси, а також відповідний контроль за накопиченням та формування суспільних моделей споживання.

Все це повинно супроводжуватися політичним процесом розвитку демократії участі, з тим щоб (особливо в країнах, де центральний уряд не відповідає цьому баченню) були сформовані «контрагенти» (економічні та політичні), які могли б поступово сприяти перетворенням та реформам на рівні держави.

Для цього необхідно сприяти формуванню на місцевому рівні наявності реальних владних повноважень в політичній, економічній і культурній сфері. «З цієї системи місцевих ініціатив можна сформувати зачатки нового державного устрою, нового політичного режиму, а також розробити і побудувати нову форму ринкової економіки в рамках нового соціального співіснування»¹. Такі дії повинні служити основою для нової колективної стратегії, яка повинна будувати загальний життєвий проект, який не може бути просто абстрактним баченням майбутнього. Концепція «Buen Vivir», за задумом основоположників, не повинна нехтувати вже функціонуючими суб'єктами і відносинами, а визнавати їх як реально існуючу даність, не роблячи спроб поліпшити, модернізувати соціально-політичні відносини.

Успішність стратегії реалізації концепції «Buen Vivir», яка спрямована на забезпечення соціального, економічного, культурного, екологічного та політичного переходу до нової форми державної політики, буде залежати від узгодженості державної політики з представниками громадських груп, тобто, перш за все, від ступеня соціальної підтримки.

Реалізація на практиці концепції «Buen Vivir» в якості основи державної політики передбачає демократію участі і прийняття колективних політичних рішень, які можуть бути реалізовані на практиці тільки поетапно, починаючи з низового рівня, «від регіону або регіонів по відношенню до країни, а потім від країни по відношенню до міжнародного політичного простору»². Для успішності ініціатив і рішень на низовому, місцевому рівні перш за все необхідна підтримка центральних органів влади, а також необхідна розробка «автономної регіональної стратегії інтеграції колективних рішень, ідей, поглядів на розвиток держави»³.

З точки зору Еледера Агіара існує шість домінуючих джерел, на основі яких формуються основні концептуальні засади концепції «Buen Vivir»⁴:

- Концепція національного щастя;
- Індихенізм;
- Соціалізм;
- Екологізм;
- Теорія деколоніалізму;
- Фемінізм.

Це не вичерпний список, і, звичайно, є елементи, які впливали на розширення концептуальних рамок концепції «Buen Vivir». Але саме основні положення цих течій можна зустріти в формах державної політики заснованої на реалізації концепції «Buen Vivir».

Так, наприклад, досить сильний зв'язок концепції «Buen Vivir» з традиційними соціальними установками корінних народів Латинської Америки тісно пов'язана з теорією індихенізму, яка останнім часом набула досить важливе значення в політичному житті деяких соціальних і політичних організацій в Латинській Америці. «Дана теорія підкреслює зв'язок між національною державою і корінними народами, корінними меншинами в деяких латиноамериканських країнах»⁵. Іноді теорія індихенізму сприймається як прагнення до «більшої соціальної і політичної інтеграції

¹ Acosta, A. (2015). El Buen Vivir como alternativa al desarrollo. *Algunas reflexiones económicas y no tan económicas. Política y Sociedad*, 52, 2, 303.

² Acosta, A. (2015). El Buen Vivir como alternativa al desarrollo. *Algunas reflexiones económicas y no tan económicas. Política y Sociedad*, 52, 2, 302.

³ Acosta, A. (2015) El Buen Vivir como alternativa al desarrollo. *Algunas reflexiones económicas y no tan económicas. Política y Sociedad*, 52, 2, 303.

⁴ Aguiar, E.P. (2016). Conceptualizando el Buen Vivir: entre la felicidad y la crítica. *YACHANA Revista Científica*, 5, 1, 54-64. <<http://revistas.ulvr.edu.ec/index.php/yachana/article/view/281/185>>.

⁵ Coronado, J. (2009). *The Andes Imagined: Indigenismo, Society, and Modernity*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. 13.

для корінних народів Північної та Південної Америки, за допомогою реформ на національному рівні або загальнорегіональних альянсів»¹. Але природно це нездійсненне завдання для сучасного рівня розвитку міжнародної політичної сфери, тому в першу чергу теорія індігенізму прагне: підтримувати культурні та мовні традиції; захищати права корінних народів; домагатися визнання політичних, культурних, соціальних, економічних прав корінних народів; в деяких випадках, вимагати компенсацію за минулі провини колоніальних і сучасних незалежних держав.

Крім того, великий вплив на концепцію «Buen Vivir» теорія деколоніалізму згідно з якою «процес європейської модернізації, що розпочався в 1492 році, вплинув не лише на знищення населення, а й сприяв утиску прав багатьох соціальних і етнічних груп (корінні народи, представники народів Африканського континенту, жінки та ін.)»². У зв'язку, з цим концепція «Buen Vivir» позиціонується як можливість створення політичного простору для формування, відстоювання, визнання прав корінних народів, інклюзивності громадян і розширення демократії участі.

Е. Агіар зазначає, що про позитивний вплив концепції «Buen Vivir» на визнання політичних прав свідчить поява «нових категорій сприйняття національних ідентичностей в Латинській Америці, наприклад, формування терміну «виходець з Африки», що свідчить про розширення і визнання прав історично ущемлених, невидимих, маргіналізованих, виключених з соціально-політичного простору меншин»³.

Соціалізм в концепції «Buen Vivir» ставить під сумнів сучасну схему накопичення капіталу, тобто неоліберальну форму виробництва, розвитку і розподілу. Так, в Національному плані забезпечення Buen Vivir 2013-2017 рр. в Еквадорі стверджується, що концепція «Buen Vivir» «пропонує перехід до суспільства, в якому життя є вищим благом, тим самим наголошується на важливості самої роботи для людини, що забезпечує розвиток таланту і забезпечення розвитку людського капіталу»⁴.

При цьому концепції «Buen Vivir» необхідно ще довести, що вона є реальною альтернативою неоліберального розвитку і глобалізації. Важливе значення має формування конкретної альтернативної програми розвитку держави та суспільства. Так, «Buen Vivir» активно переосмислює поняття багатства і успішності суспільства, що не трактуються в контексті матеріального накопичення, а швидше в контексті збалансованості потреб і ресурсів, що, можливо, є найбільш важливою політичною частиною концепції «Buen Vivir». При цьому практична реалізація вимагає формування прагнення до рівноваги, створення нових мереж та стратегій співпраці і взаємодії. У зв'язку з цим мова йде не про конкретний суб'єкт, групу, а про процеси суспільного будівництва.

Висновки. Таким чином, концепція «Buen Vivir» є сучасною формою державного розвитку для багатьох країн Латинської Америки. Концептуальними основами є перш за все критика глобалізму і модернізації за західним зразком. Саме індігенізм, теорія деколоніалізму та сучасної форми латиноамериканського соціалізму вплинули на формування концепції «Buen Vivir» як форми державної політики.

Достатньо значний вплив на становлення концепції «Buen Vivir» справили традиційні соціально-політичні традиції корінних народів. В соціально-політичному плані концепція «Buen Vivir» передбачає переоцінку культурної самобутності народу і самостійного підходу до соціально-політичного життя місцевого населення, взаємодію та інтеграцію між народними рухами і соціально-економічну інтеграцію населення.

«Buen Vivir» може виступати як альтернатива, але для більш ефективного розвитку вона потребує узгодженого плану дій, який складно отримати в політичній сфері і, можливо, навіть

¹ Coronado, J. (2009). *The Andes Imagined: Indigenismo, Society, and Modernity*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. 55.

² Aguiar, E.P. (2016). Conceptualizando el Buen Vivir: entre la felicidad y la crítica. *YACHANA Revista Científica*, 5, 1, 57 <<http://revistas.ulvr.edu.ec/index.php/yachana/article/view/281/185>>.

³ Aguiar, E.P. (2016). Conceptualizando el Buen Vivir: entre la felicidad y la crítica. *YACHANA Revista Científica*, 5, 1, 59 <<http://revistas.ulvr.edu.ec/index.php/yachana/article/view/281/185>>.

⁴ *Plan Nacional de Desarrollo / Plan Nacional para el Buen Vivir 2013-2017*. Senplades, 2013. Quito, Ecuador. 24 <<https://observatorioplanificacion.cepal.org/sites/default/files/plan/files/Ecuador%20Plan%20Nacional%20del%20Bu%20Vivir.pdf>>.

в економічному сфері. Саме тому для оцінки ефективності використання певних положень «Buen Vivir» в інших державах необхідно намагатися більш точно сформувані складові частини цієї концепції.

References:

1. Acosta, A. (2015). El Buen Vivir como alternativa al desarrollo [Buen Vivir like alternative to the development]. *Algunas reflexiones económicas y no tan económicas. Política y Sociedad* [Some economic and not so economic reflections. Politics and Society], vol. 52, no. 2, 299-330. [in Spanish].
2. Aguiar, E.P. (2016). Conceptualizando el Buen Vivir: entre la felicidad y la crítica [Conceptualizing Buen Vivir: between the happiness and the criticism]. *YACHANA Revista Científica* [YACHANA Scientific Magazine], vol. 5, no. 1, 54-64. <<http://revistas.ulvr.edu.ec/index.php/yachana/article/view/281/185>> [in Spanish].
3. Caria, S., Domínguez, R. (2015). Ecuador's Buen vivir. A New Ideology for Development. *Latin American Perspectives*, vol. 43, no. 1, 18-33. [in English].
4. Coronado, J. (2009). *The Andes Imagined: Indigenismo, Society, and Modernity*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press. [in English].
5. Ferraro, V. (2008). Dependency Theory: An Introduction. *The Development Economics Reader*. ed. Giorgio Secondi. London: Routledge. [in English].
6. Gudynas, E. (2011). Buen Vivir: Today's tomorrow. *Springer. December 2011*, 54, 4, 441-447. <<https://rd.springer.com/article/10.1057/dev.2011.86>> [in English].
7. *Plan Nacional de Desarrollo / Plan Nacional para el Buen Vivir 2013-2017*. [National plan of Development / National Plan for the Buen Vivir 2013-2017]. Senplades, 2013. Quito, Ecuador. 602 <<https://observatorioplanificacion.cepal.org/sites/default/files/plan/files/Ecuador%20Plan%20Nacional%20del%20Buen%20Vivir.pdf>> [in Spanish].
8. Ruttenberg, T. (2013) Wellbeing Economics and Buen Vivir: Development Alternatives for Inclusive Human Security. *PRAXIS The Fletcher Journal of Human Security*. Vol. XXVIII, 68-93. <http://fletcher.tufts.edu/Praxis/~media/Fletcher/Microsites/praxis/xxviii/article4_Ruttenberg_BuenVivir.pdf> [in English].
9. Vanhulst, J. (2015). El laberinto de los discursos del Buen vivir: entre Sumak Kawsay y Socialismo del siglo XXI. [The labyrinth of the speeches of the Good one to live: between Sumak Kawsay and Socialism of the XXIst century]. *Polis Revista Latinoamericana* [Polis Latin-American Magazine], no. 40. <<https://journals.openedition.org/polis/10727>> [in Spanish].